

OD IDEJE DO DEJANJA

za pravičnejši in
trajnostni svet

e-vodnik za aktivno državljanstvo

KOLOFON

Naslov: Od ideje do dejanja za pravičnejši in trajnostni svet

Podnaslov: E-vodnik za aktivno državljanstvo

Avtorica: Patricija Vrtič

Lektura: Maja Godina Marin

Izdajatelj: Društvo stezosledcev

Kraj izida: Ljubljana, Slovenija

Datum izida: september 2026

E-vodnik za aktivno državljanstvo je dostopen na spletni povezavi:

www.stezosledec.si/e-vodnik-za-aktivno-drzavljanstvo

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 291973891

ISBN 978-961-97607-0-3 (PDF)

Zahvala

Hvala vsem otrokom in mladim, ki ste delili svoje ideje, vprašanja, risbe in predloge. Hvala vodnikom, mentorjem, prostovoljcem in podpornikom, ki ustvarjate prostor, v katerem je mogoče vsak glas slišati ter upoštevati.

Pravičnejši in trajnostni svet nastaja, ko znamo prisluhniti, sodelovati in narediti naslednji korak.

Stezosledci za pravičnejši in trajnostni svet je projekt, ki ga izvaja **Društvo stezosledcev**. Projekt financira Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve (MZEZ) v okviru strateškega partnerstva na področju globalnega učenja, ki se izvaja v sodelovanju z Društvom Humanitas, in je del projekta »Z globalnim učenjem do pozitivnih sprememb«.

Vsebina projekta izraža mnenje avtorja in ne predstavlja uradnega stališča Vlade Republike Slovenije, MZEZ RS ali Društva Humanitas.

DRUŠTVO
STEZOSLEDCEV

Z GLOBALNIM
UČENJEM DO
POZITIVNIH
SPREMEMB

SLOVENIA
AID & PARTNERSHIPS

O projektu

Projekt **Stezosledci za pravičnejši in trajnostni svet** je pobuda Društva stezosledcev, ki skozi globalno učenje krepi razumevanje sveta in pri mladih spodbuja aktivno državljanstvo. Temelji na prepričanju, da se pravične in trajnostne družbe gradijo z mladimi, ki razumejo povezanost globalnih izzivov ter svojo lastno vlogo pri njihovem reševanju.

Projekt naslavlja ključne globalne izzive, kot so podnebne spremembe, globalne neenakosti, odgovorna potrošnja in solidarnost, in jih povezuje z vsakdanjim življenjem mladih. S tem prispeva k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja zlasti na področju kakovostnega izobraževanja, zmanjševanja neenakosti in spodbujanja miru, pravičnosti ter trajnostnih skupnosti.

Projekt je zasnovan kot celovit proces, ki povezuje usposabljanje mladinskih vodnikov, praktično delo z otroki in mladimi ter prenos znanja v širšo skupnost. S participativnimi metodami globalnega učenja spodbuja kritično mišljenje, refleksijo in aktivno vlogo posameznikov pri soustvarjanju družbenih sprememb.

Cilj projekta je krepiti razumevanje lokalno-globalnih povezav in spodbujati aktivno državljanstvo mladih. Projekt prispeva k razvoju kompetenc mladinskih vodnikov in mladih, da prepoznajo globalne izzive, razumejo njihove vzroke in posledice ter oblikujejo konkretne predloge za delovanje v svojem okolju.

Projekt financira [Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve \(MZEZ\)](#) v okviru strateškega partnerstva na področju globalnega učenja, ki se izvaja v sodelovanju z Društvom Humanitas, in je del projekta »Z globalnim učenjem do pozitivnih sprememb«.

Za več informacij obiščite stran www.stezosledci.si/SPTS ali pišite na stezosledec@gmail.com oz. +386 41 761 876.

O vodniku

Aktivno državljanstvo pomeni, da opazimo, kaj se dogaja okrog nas, izrazimo svoje mnenje, prisluhnemo drugim in sodelujemo pri izboljšanju skupnosti. Za to ni treba čakati na odraslost. Otroci in mladi lahko že danes prispevajo svoje ideje, opozarjajo na potrebe, pomagajo drugim in skupaj izvedejo spremembe, ki so primerne njihovi starosti.

E-vodnik je nastal v okviru projekta **Stezosledci za pravičnejši in trajnostni svet**. Pri oblikovanju vsebin so sodelovali otroci in mladi. Svoje poglede so prispevali v pogovorih, dejavnostih, zapisih in risbah. Vodniki in mentorji so jim pomagali te zamisli prepoznati, ubesediti in povezati s konkretnimi možnostmi za delovanje.

Namen projekta je otroke in mlade spodbujati k razumevanju trajnostnega razvoja, odgovornemu sodelovanju in dejavnemu prispevanju k skupnosti. Vodnik je zato povabilo, da ideje ne ostanejo le na papirju, ampak postanejo majhni, premišljeni in povezovalni koraki.

Vodnik je namenjen vsem, ki želijo dejavno prispevati k pravičnejši, bolj solidarni in trajnostni skupnosti. Pojasnjuje, kaj pomenijo aktivno državljanstvo, trajnostni razvoj in globalno učenje, predvsem pa prinaša praktične nasvete za ravnanje v vsakdanjem življenju.

Najpomembnejše sporočilo vodnika je preprosto: za spremembo ni dovolj, da o težavi samo govorimo. Da bi jo rešili, potrebujemo dobro vprašanje, preverjene informacije, sodelovanje, izvedljiv načrt in pogum za prvi korak.

Kako uporabljati vodnik

Prvi del e-vodnika za aktivno državljanstvo ***Od ideje do dejanja za pravičnejši in trajnostni svet*** pojasnjuje ključne pojme.

Drugi del je praktične narave in ga lahko beremo po posameznih temah. Vsako poglavje vsebuje razlago, konkretne vsakdanje korake, primer dobre prakse, predlog lokalne pobude in pojasnilo lokalno-globalne povezave.

Ni treba uresničiti vseh nasvetov hkrati. Izberimo spremembo, ki je dosegljiva, jo preizkusimo in postopno nadgrajujemo.

Prvi del: Razumevanje

Aktivno državljanstvo

Aktivno državljanstvo ni le politična participacija, udeležba na volitvah in referendumih ali spremljanje političnega dogajanja. Je veliko več kot to, je širše aktivno delovanje vseh državljanek in državljanov na različnih javnih družbenih področjih za splošno družbeno korist¹.

Aktivno državljanstvo pomeni, da se zanimamo za dogajanje okrog sebe in sodelujemo pri oblikovanju skupnosti. Ne začne se šele z volitvami in ni omejeno na odrasle. Kaže se, ko izrazimo svoje mnenje, prisluhnemo drugim, skrbimo za skupne prostore, pomagamo ljudem, opozorimo na nepravilnost ali skupaj poiščemo rešitev za težavo.

Vsak človek ima pravice, hkrati pa živi med drugimi ljudmi, ki imajo enako dostojanstvo in pravice. Zato aktivno državljanstvo povezuje svobodo z odgovornostjo. Pravica do izražanja mnenja vključuje odgovornost, da ne širimo sovraštva. Pravica do uporabe skupnega prostora vključuje skrb, da ga ohranimo varnega in dostopnega. Pravica do sodelovanja pomeni tudi pripravljenost poslušati.

Bistvo aktivnega državljanstva je, da imamo možnost sodelovati pri odločanju oziroma vplivanju na odločitve, ki se sprejemajo v demokratičnem družbenem prostoru ter pri tem sooblikujemo in vplivamo na javne teme, ki zadevajo različne ciljne skupine. Aktivno državljanstvo pomeni soustvarjanje družbe in javnih tem na lokalnem, državnem in mednarodnem nivoju. Posledično s tem krepimo demokratično delovanje in zagotavljamo vključenost posameznikov v družbo. Pomembno je, da aktivno državljanstvo temelji na medsebojnem spoštovanju, enakosti, upoštevanju človekovih pravic in demokratičnih vrednot².

Otroci in mladi imajo pravico izraziti svoje mnenje o vprašanjih, ki jih zadevajo. Odrasli morajo ustvariti varen prostor, njihovo mnenje vzeti resno in pojasniti, kako je bilo upoštevano. Sodelovanje ni navidežno vključevanje zaradi fotografije ali podpisa, ampak možnost resničnega vpliva.

Prostor	Primeri aktivnega državljanstva
Doma	Pravična delitev nalog, varčevanje z viri in pogovor o skupnih odločitvah.
V šoli ali društvu	Predlaganje izboljšav, vrstniška pomoč in sodelovanje pri vzpostavljanju pravil.
V lokalnem okolju	Prostovoljstvo, skrb za javni prostor in pobude občini ali krajevni skupnosti.
Na spletu	Preverjanje informacij, spoštljiva komunikacija in varovanje zasebnosti.
Kot potrošniki	Premišljeno kupovanje in podpora pravičnejšim ter trajnostnim izdelkom.

¹ <https://www.mlad.si/informacije/kaj-je-aktivno-drzavljanstvo/>

² <https://www.mlad.si/informacije/kaj-je-aktivno-drzavljanstvo/>

Kdo je aktivni državljani, državljanka?

Aktivnemu državljanu ni vseeno kaj se z družbo dogaja. Družbo si prizadeva spremeniti na boljše, zato sodeluje pri odločanju ali s svojim glasom vpliva na odločitve ter izkoristi priložnost za soustvarjanje družbe na lokalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju³.

Kako postanem aktivna državljanka, državljan?

Soustvarjanje družbe in vplivanje na oblikovanje javnih tem je še posebej pomembno za mlade, ki lahko s sodelovanjem na različnih področjih prispevajo k izboljšanju položaja sovrstnikov v družbi. Velik del učenja aktivnega državljanstva se dogaja izven izobraževalnega sistema, in sicer predvsem preko neformalnega učenja v različnih nevladnih organizacijah, mladinskih organizacijah, mladinskih centrih in mladinskih svetih lokalne skupnosti.

Aktiven državljan, državljanka lahko postaneš tako, da se vključiš ali priključiš različnim mladinskim organizacijam in organizacijam za mlade ali s prijatelji v svojem lokalnem okolju sodeluješ pri oblikovanju programov in projektov mladinskega centra, mladinskega društva ali lokalnega mladinskega sveta, se udeležiš mednarodnih izmenjav in spreminjaš Evropo, postaneš prostovoljec, se udeležiš dialogov z odločevalci in podaš svoje mnenje ali predlog ali pa preprosto podpreš svoje prijatelje pri njihovih aktivnostih, kampanjah ali kakšni drugi zadevi, ki deluje pozitivno na družbo.⁴

Trajnostni razvoj

Trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje današnjih potreb tako, da ne zmanjšujemo možnosti prihodnjih generacij. Povezuje varovanje okolja, dobrobit ljudi, pravično gospodarstvo, človekove pravice in mir.

Rešitev ni trajnostna, če varuje naravo, ljudi pa potiska v revščino, ali če kratkoročno pomaga eni skupini, dolgoročno pa povzroči škodo drugje.

Cilji trajnostnega razvoja

Septembra 2015 so države članice Organizacije združenih narodov soglasno sprejele Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030, skupni načrt za svet brez revščine, neenakosti in krivic ter za zaščito planeta, na katerem živimo. Gre za vizijo prihodnosti, v kateri vsi ljudje lahko živijo dostojno življenje v miru, blaginji in znotraj planetarnih omejitev.

Agenda je univerzalna in zavezujoča za vse države. Spodbuja ukrepe na petih ključnih področjih, ki so: ljudje, planet, napredek, mir in partnerstvo. Temelji na vladavini prava in človekovih pravicah ter uvaja načelo, da nikogar ne pustimo ob strani.

Agenda vsebuje tudi cilje trajnostnega razvoja. Imenujemo jih tudi globalni cilji. Ti predstavljajo kompas za skupno prihodnost. Sestavlja jih 17 medsebojno povezanih ciljev, ki pokrivajo tri razsežnosti trajnostnega razvoja: okoljsko, družbeno in gospodarsko.

Vsak cilj ima pod seboj več podciljev (skupaj jih je 169), ki določajo konkretne korake in kazalnike za spremljanje napredka. Njihov vrstni red ne pomeni nobene prednosti: vsi cilji so ključni in

³ https://www.mlad.si/informacije/kdo-je-aktivni_a-drzavljan_ka/

⁴ https://www.mlad.si/informacije/kako-lahko-postanem-aktivni_a-drzavljan_ka/

medsebojno povezani, vsak od njih pa je temeljnega pomena za doseganje trajnostne prihodnosti za vse nas. Kazalniki v ozadju ciljev zagotavljajo jasna merila za merjenje uspešnosti.

Cilji trajnostnega razvoja so univerzalni – veljajo za vse države sveta – in vključujoči. Poudarjajo sodelovanje med vladami, podjetji, civilno družbo in posamezniki za oblikovanje pravičnejše ter trajnostne prihodnosti. Delujejo v duhu partnerstva in načela, da moramo življenje izboljšati na trajnostni način za naše otroke ter prihodnje generacije.⁵

Več o globalnih ciljih na www.globalni-cilji.si.

Globalno učenje

Globalno učenje je vseživljenjski proces izobraževanja, ki ljudem omogoča, da kritično razmišljajo o svetu in svojem mestu v njem. Spodbuja odprtost oči, src in misli za razumevanje realnosti sveta na lokalni in globalni ravni. Omogoča ljudem, da razumejo, si predstavljajo, upajo in delujejo, da bi ustvarili svet socialne ter podnebne pravičnosti, miru, solidarnosti, pravičnosti in enakosti, planetarne trajnosti ter mednarodnega razumevanja. Vključuje spoštovanje človekovih pravic in raznolikosti, vključevanje ter dostojno življenje za vse zdaj in v prihodnosti.⁶

Globalno učenje nam pomaga razumeti medsebojno povezan svet in našo vlogo v njem. Ne gre le za učenje o oddaljenih državah. Raziskujemo povezave med svojim življenjem, okoljem, gospodarstvom, človekovimi pravicami in izkušnjami ljudi drugod po svetu. Pri tem razvijamo kritično mišljenje, empatijo, sposobnost dialoga in pripravljenost za odgovorno delovanje.

V ciljih trajnostnega razvoja je zajeto bistvo globalnega učenja. V 4. cilju, ki govori o kakovostnem izobraževanju, je zapisan tudi podcilj 4.7, ki je neposredno povezan z globalnim učenjem: *»Do leta 2030 poskrbeti, da bodo vsi učeči se pridobili znanje in spretnosti, potrebne za spodbujanje trajnostnega razvoja, tudi z izobraževanjem o trajnostnem razvoju ter trajnostnem načinu življenja, človekovih pravicah, enakosti spolov, spodbujanju kulture miru in nenasilja, državljanstvu sveta ter spoštovanju kulturne raznolikosti in prispevka kulture k trajnostnemu razvoju.«*

»Ena ključnih kompetenc, ki jih prinaša globalno učenje, je sposobnost celovitega razumevanja dejstev, spodbujanje pogleda na stvari iz različnih zornih kotov in razbijanje stereotipov. Učelim se pomaga k razumevanju, da je svet zapleten in poln protislovij ter negotovosti. Pomaga jim k spoznanju, da za kompleksne probleme ni enostavnih rešitev. Nauči jih tudi upoštevanja kulturne raznolikosti jezikov in pravil obnašanja, da lažje dosežejo medsebojno razumevanje.«⁷

Pomembno je, da ljudi iz drugih okolij ne prikazujemo samo kot nemočnih prejemnikov pomoči. Vsaka skupnost ima znanje, izkušnje in lastne rešitve. Globalno učenje nas spodbuja, da preverjamo poenostavljene zgodbe, razmišljamo o razmerjih moči in poslušamo glasove ljudi, o katerih govorimo.

⁵ Iz priročnika **Učiti za svet, v katerem želimo živeti**: <https://adra.si/wp-content/uploads/2025/10/ADRA-Prirocnik-Uciti-za-svet-v-katerem-zelimo-ziveti.pdf>, str. 7.

⁶ Iz priročnika **Učiti za svet, v katerem želimo živeti**: <https://adra.si/wp-content/uploads/2025/10/ADRA-Prirocnik-Uciti-za-svet-v-katerem-zelimo-ziveti.pdf>, str. 16.

⁷ Iz **Priročnik: Teden globalnega učenja**: <https://globalno-ucenje.si/wp-content/uploads/sites/7/2022/04/Prirocnik-TGU-SLOGA-2022.pdf>, str. 7.

Od znanja k delovanju

Globalno učenje ni končano, ko poznamo problem. Vprašamo se, kako smo z njim povezani, kaj lahko spremenimo sami in kje potrebujemo skupno delovanje. Bodimo kot triletni otrok, ki nenehno sprašuje zakaj. Tako bomo prišli do izvora težave. Če se težave lotimo pri (pravem) izvoru, bodo naše aktivnosti za spremembo imele večji in trajnejši učinek.

Posamezne navade so pomembne, vendar ne morejo nadomestiti odgovornosti podjetij, ustanov in odločevalcev. Aktivni državljani zato spreminjajo svoje ravnanje in se hkrati zavzemajo za boljša pravila.

Globalni izzivi⁸

Svet, v katerem živimo, je bil v zadnjem stoletju priča nepredstavljivim spremembam. Za mnoge so bile to spremembe na bolje – mnogim ljudem so prinesle višji življenjski standard, zvišala se je pričakovana življenjska doba ljudi. Tehnološki napredek je svet povezal v eno samo veliko globalno družbo in ljudi v globalne državljane. A vedno bolj postaja očitno, da so te spremembe prinesle tudi številne negativne posledice – drastično povečanje svetovnega prebivalstva, izjemno hiter razvoj v znanosti in tehnologiji, ki je vodil v spremembe življenjskega sloga ljudi v industrializiranih delih sveta. Vse to je ustvarilo težave globalnih razsežnosti in v svetu izrazito poglobilo stanje neravnovesja.

Z globalizacijo je svet postal kompleksno prepleten in kot globalna družba smo soočeni z izzivi, kot so neenakomerni razvoj, podnebne spremembe, revščina, prehranska in energetska varnost itd. Preteklih odločitev ne moremo spremeniti, je pa naša prihodnost močno odvisna od tega, kakšne odločitve bomo sprejemali v prihodnje in kako se bomo soočili z globalnimi izzivi. V izogib ponavljanju preteklih napak je potrebno v prvi vrsti poglobljeno pogledati v preteklost, priznati napake in se iz njih učiti, razumeti našo vpetost v delovanje sistemov, predvsem pa izkazati razumevanje za svet kot celoto.

Dan ekološkega dolga

Vsi ljudje smo prebivalci enega samega planeta, ta pa je omejen tako prostorsko kakor tudi v smislu naravnih virov, ki jih porabljamo v večji meri, kot jih Zemlja proizvede v enem letu. Glavni razlog za to so naše človeške dejavnosti, v največji meri pretirano potrošništvo in neodgovorno ravnanje z našim planetom, kar bo imelo negativne posledice za nas in prihodnje generacije, pri tem pa so najbolj ogroženi prav ljudje v tistih delih sveta, ki k temu stanju prispevajo najmanj. O tem zgovorno priča podatek, da vsako leto t. i. dan ekološkega dolga, torej dan, ko porabimo vse naravne vire, ki jih imamo na voljo do konca leta, nastopi hitreje.

Po podatkih Global Footprint Network je leta 1976 dan ekološkega dolga nastopil 2. decembra, leta 1986 13. novembra, leta 2006 28. avgusta, leta 2026 pa že 30. julija.

Podatki za Slovenijo so še bolj zaskrbljujoči. Če bi vsi na svetu živeli kot Slovenci, bi potrebovali 3,4 planeta velikosti Zemlje, da bi zadovoljili svoje potrebe po naravnih virih. Leta 2025 je dan ekološkega dolga za Slovenijo nastopil že 11. aprila.

⁸ Iz **Za globalno boljše podjetništvo**. Priročnik za izobraževalce. Str. 8.

Lokalne odločitve in globalne posledice

Kot je dejal Martin Luther King, borec za državljanske pravice, si že pri zajtrku odvisen od polovice sveta. Danes je tako, da je kakav v čokoladnem namazu iz Gane, banana iz Ekvadorja, bombaž, iz katerega je narejena naša majica, iz Indije, redke kovine v našem telefonu pa so iz Demokratične republike Kongo ...

Predmeti, ki jih uporabljamo, hrana, ki jo jemo, in energija, ki jo porabimo, imajo zgodbo. Telefon je izdelan iz surovin iz različnih delov sveta. Majica je lahko sešita daleč od trgovine, v kateri jo kupimo. Hrana potrebuje zemljo, vodo, delo, prevoz in embalažo. Zaradi teh povezav imajo lokalne odločitve posledice za ljudi in naravo tudi zunaj naše neposredne okolice.

To ne pomeni, da je posameznik sam odgovoren za vse svetovne težave. Pomeni pa, da lahko postavlja vprašanja, izbira premišljeno, podpre dobre prakse in skupaj z drugimi zahteva sistemske spremembe. Aktivno državljanstvo združuje osebno odgovornost, sodelovanje v skupnosti in zagovorništvo.

Drugi del: Dejanja v vsakdanjem življenju

Od ideje do lokalne pobude

Aktivno državljanstvo se začne, ko opazimo težavo, potrebo ali priložnost za izboljšanje življenja v svoji skupnosti.

Preden predlagamo rešitev, poskušamo težavo bolje razumeti. Pogovorimo se z ljudmi, ki jih neposredno zadeva, zberemo osnovne podatke in preverimo, ali že obstaja kakšna rešitev. Ne domnevamo, kaj drugi potrebujejo, ampak jih vprašamo. Včasih ugotovimo, da je prvotna zamisel dobra, drugič pa jo moramo prilagoditi.

Lokalna pobuda je lahko zelo preprosta: izmenjevalnica oblačil, skupinski prihod na srečanje s kolesom, zasaditev medovitih rastlin, zbiranje predlogov za varnejšo pot, dan popravil, pomoč starejšim pri uporabi digitalnih naprav ali skupnostna akcija urejanja prostora. Pomembno je, da odgovarja na resnično potrebo, ima jasen cilj in vključuje ljudi, ki jih zadeva.

Od problema do cilja

Problem opišemo čim bolj konkretno. Namesto »naš kraj ni prijazen kolesarjem« zapišemo: »Pred društvenim prostorom ni varnega mesta za parkiranje koles, zato jih obiskovalci puščajo ob ograji ali se na srečanja pripeljejo z avtomobilom.« Tako lažje ugotovimo, kdo je pristojen, kakšne podatke potrebujemo in katera rešitev je izvedljiva.

Nato določimo cilj. Ta naj bo jasen, dosegljiv in časovno opredeljen. Cilj pobude bi bil lahko naslednji: »Do začetka naslednjega šolskega leta bomo v sodelovanju z lastnikom prostora pridobili in namestili varno stojalo za najmanj deset koles.«

Sedem korakov do lokalne pobude

1. Opazimo in opišemo izziv. Natančno opišemo problem in njegove možne vzroke.
2. Preverimo potrebe in informacije. Pogovorimo se z ljudmi, ki jih vprašanje neposredno zadeva.
3. Poiščemo pristojne osebe in partnerje. Preverimo, kdo je pristojen in kdo nam lahko pomaga.
4. Določimo cilj in rešitev. Določimo majhen, jasen in dosegljiv cilj.
5. Pripravimo načrt. Razdelimo naloge, roke in potrebna sredstva.
6. Pobudo predstavimo in izvedemo. Pobudo izvedemo varno, vključujoče in spoštljivo.
7. Preverimo rezultat, se zahvalimo sodelujočim in določimo naslednji korak.

Vprašanja o naši lokalni pobudi:

- Kaj želimo spremeniti?
- Zakaj je to pomembno?
- Koga moramo vključiti?
- Kaj bomo naredili najprej?
- Kdo bo odgovoren?
- Kaj potrebujemo?
- Kako bomo vedeli, da je pobuda uspela?

OKVIR LOKALNE AKCIJE⁹

Vizija Kaj bi radi v dolgoročnem smislu dosegli s to kampanjo? 1	Kaj lahko storimo, da bo prišlo do teh sprememb? Kako lahko zmotimo delovanje sedanjega sistema in ga spremenimo? Kako lahko v zvezi s tem vprašanjem dosežemo kulturne spremembe? 2	Kdo lahko pomaga? Kdo bi lahko pripomogel, da pride do sprememb? Kdo je vpliven? Kdo čuti posledice trenutne situacije? S kom lahko sodelujemo? 4	Dolgoročni cilji Kaj bi radi dosegli s tem projektom? Kratkoročni cilji Kaj moramo storiti, da se bo to zgodilo? 6	Kakšna je zgodba? Kateri so ključni elementi nove zgodbe, ki jo želimo ustvariti? 8
Kaj se mora spremeniti? Glede na ugotovljene probleme, ki prispevajo k trenutni situaciji, kaj se mora spremeniti? 2	Kaj lahko storimo, da bo prišlo do teh sprememb? Kako lahko zmotimo delovanje inštitucij ali jih spremenimo? Kako lahko podpremo alternativne rešitve in pritegnemo večje zanimanje zanje? 3	Vplivi Katera razmerja, trendi ali dogodki trenutno vplivajo na sedanjo situacijo, jo pomagajo ohranjati ali jo lahko spremenijo? 5	Rezultati Kako si predstavljamo uspeh? Kazalniki Kako bomo vedeli, ali smo na pravi poti? 7	Kaj morajo storiti ljudje? Kako lahko javnost in zavezniki pomagajo doseči spremembo? Kaj od njih pričakujemo? 9
Domneve Katere so naše domneve glede tega, kako se bo odzval sistem? Zakaj verjamemo, da nam bo uspelo? 11	Tveganja Zakaj bi nam lahko spodletelo? Na kašen odpor lahko naletimo? Ali lahko kaj ogrozi naše ljudi ali organizacijo? 12	Spremljanje in merjenje Kako bomo spremljali in merili uspešnost našega uresničevanja zastavljenih ciljev? 13		

⁹ Iz Priročnik: Teden globalnega učenja: <https://globalno-ucenje.si/wp-content/uploads/sites/7/2022/04/Prirocnik-TGU-SLOGA-2022.pdf>, str. 22.

Postani odgovoren potrošnik, potrošnica!

Vsak nakup je odločitev o uporabi denarja, materialov, energije in dela. Odgovorna potrošnja ne pomeni, da nikoli ničesar ne kupimo, ampak da se pred nakupom ustavimo in premislimo.

Zakaj je to pomembno

Prekomerna proizvodnja porablja omejene vire, ustvarja odpadke in lahko temelji na slabo plačanem ali nevarnem delu. Nizka cena na blagajni včasih skriva stroške, ki jih plačajo ljudje ali okolje drugje.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Pred nakupom se vprašam, ali predmet res potrebujem.
- Preverim, ali si ga lahko izposodim, delim, kupim rabljenega ali popravim obstoječega.
- Izbiram trpežne izdelke, ki jih je mogoče vzdrževati.
- Izogibam se nakupom zaradi trenutnega trenda ali spletnega pritiska.
- Kadar je mogoče, preverim izvor, embalažo in pogoje izdelave.

Primer dobre prakse

Knjižnice stvari, popravilnice in izmenjevalnice omogočajo, da več ljudi uporablja iste predmete, namesto da bi vsak kupil svojega. Takšna praksa zmanjšuje stroške in porabo virov ter krepi sodelovanje.

Predlog lokalne pobude

V društvu, šoli ali kraju pripravimo izmenjevalnico športne opreme, knjig ali dobro ohranjenih oblačil. Vnaprej določimo, kaj sprejemamo, in poskrbimo, da lahko sodelujejo tudi ljudje, ki nimajo ničesar za zamenjavo.

Od lokalnega h globalnemu

Nakup lokalnega izdelka je povezan z globalnimi tokovi surovin, dela in trgovine. Ko podaljšamo življenjsko dobo predmeta, zmanjšamo potrebo po novih surovinah in količino odpadkov.

Hrana brez nepotrebnih izgub

Hrana nas povezuje z zemljo, vodo, podnebjem in delom ljudi. Odgovoren odnos do hrane se začne z načrtovanjem, spoštovanjem pridelave in zmanjševanjem zavržkov.

Način pridelave, prevoza, prodaje in zavržkov hrane vpliva na ljudi in okolje. Odgovorna izbira hrane ne pomeni popolnosti. Pomeni, da se vprašamo, od kod prihaja hrana, v kakšnih razmerah je bila pridelana, koliko embalaže potrebuje in koliko je dejansko pojemo. Lokalna in sezonska živila lahko zmanjšajo nekatere prevoze, hkrati pa podpirajo poznavanje domače pridelave.

Zakaj je to pomembno

Ko zavržemo hrano, ne zavržemo le živila, ampak tudi vodo, energijo, zemljo, embalažo, prevoz in delo, ki so bili potrebni za njegovo pridelavo. Poleg tega se moramo zavedati, da številni ljudje nimajo zanesljivega dostopa do zadostne in kakovostne hrane, zato je zavrženje hrane tudi nespoštljivo.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Pred nakupom pregledam zaloge in pripravim seznam.
- Kupim količino, ki jo lahko porabim.
- Razlikujem med oznakama »uporabno najmanj do« in »porabiti do«.
- Ostanke pravočasno shranim in jih uporabim v novem obroku.
- Izbiram več sezonskih in lokalno dostopnih živil.
- Na dogodkih vnaprej preverim število udeležencev in prehranske potrebe.

Primeri dobre prakse

Premišljeno razdeljevanje presežkov omogoča, da užitna hrana doseže ljudi, namesto da postane odpadek. Pri tem so nujni varnost hrane, jasna pravila in spoštovanje dostojanstva uporabnikov. V tujini obstajajo tudi skupnostni hladilniki ali skupnostne shrambe, ki po vzoru knjigobeznic omogočajo, da tisti z viški hrane v shrambi odložijo živila za tiste, ki jih potrebujejo. Na družbenih omrežjih so vzpostavljene skupine, v katerih si uporabniki med seboj delijo viške hrane.

Predlog lokalne pobude

En teden beležimo, katera hrana se zavrže doma ali pri skupinski dejavnosti in zakaj. Nato uvedemo dve spremembi, na primer manjše porcije ter možnost dodatka, in primerjamo rezultat.

Na poletnih taborih nakupujemo pri lokalnih kmetih in skrbimo za čim manj zavržene hrane. Namesto izdelkov iz trgovine uporabimo domače izdelke, kot so marmelade, sokovi, mleko, siri.

Od lokalnega h globalnemu

Naše prehranske izbire vplivajo na rabo zemlje, vode, prevoz in delovne razmere v različnih državah. Zmanjševanje izgub pomaga varovati vire, vendar mora biti kakovostna hrana hkrati dostopna vsem.

Voda je dragocena

Voda je pogoj za življenje, zdravje, pridelavo hrane in delovanje skupnosti. Čeprav vodo uporabljamo vsak dan, dostop do varne pitne vode in ustreznih sanitarij ni samoumeven. Na porabo vplivamo neposredno z zapiranjem pipe in odpravljanjem puščanja, posredno pa tudi z izbiro hrane, oblačil in izdelkov, za katere je bila pri proizvodnji potrebna voda.

Voda je nujna za pitje, higieno, pridelavo hrane, naravo in delovanje skupnosti. V Sloveniji jo pogosto dojemamo kot samoumevno, vendar je kakovostna pitna voda omejen vir.

Zakaj je to pomembno

Podnebne spremembe povečujejo tveganje za suše, poplave in neenakomerno razpoložljivost vode. Onesnaženje enega vodnega vira lahko vpliva na ljudi, živali in rastline daleč od mesta nastanka.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Med umivanjem zob in miljenjem zaprem pipo.
- Namesto kopanja v banji se tuširam. Čas tuširanja omejim na nekaj minut.
- Puščanje pipe ali kotlička čim prej prijavim in odpravim.
- Pralne naprave vključim, ko so primerno napolnjene.
- Za zalivanje po možnosti uporabim deževnico in zalivam zjutraj ali zvečer.
- Olj, zdravil, barv in kemikalij ne zlivam v odtok.
- Tam, kjer je pitna voda varna, uporabljam steklenico za večkratno uporabo.
- Upoštevam pravila odgovornih institucij o morebitni prepovedi pitne vode za pranje avtomobilov, polnjenje bazenov, zalivanje vrtov ipd. v času nizkega vodostaja pitne vode.
- Ne onesnažujem rek, jezer in drugih vodnih virov.
- Uporabljam oblačila iz recikliranih materialov ali pa iz konoplje in lana ter svetla oblačila, saj ta manj onesnažujejo okolje med pranjem.

Primer dobre prakse

Dobra praksa se začne z rednim spremljanjem porabe vode in hitrim ukrepanjem ob morebitnih okvarah. Če na primer družina opazi, da se je poraba vode nenadoma povečala, čeprav svojih navad ni spremenila, lahko preveri pipe, straniščni kotliček in druge vodovodne naprave. Že počasi kapljajoča pipa ali kotliček, iz katerega voda neprestano odteka, lahko povzroči veliko nepotrebno porabo. S pravočasnim popravilom zmanjšamo porabo vode in stroške, ne da bi pri tem omejevali higieno.

V šoli ali društvenih prostorih lahko puščanje takoj sporočimo odgovorni osebi, namesto da čakamo, da bo težavo opazil nekdo drug. Ob pipe lahko namestite tudi kratke opomnike za zapiranje vode med miljenjem rok. Za zalivanje rastlin lahko zbiramo deževnico, pri čiščenju avtomobila pa uporabimo vedro namesto neprekinjeno odprte cevi. Doma lahko sadje in zelenjavo operemo v posodi ter preostalo vodo uporabimo za zalivanje rastlin. Takšne preproste navade omogočajo opazne prihranke vode brez zmanjšanja higiene, udobja ali dostopa do vode.

Predlog lokalne pobude

Preglejmo pipe, kotličke in možnosti za pitno vodo v skupnem prostoru. Pripravimo seznam izvedljivih izboljšav in ga predstavimo osebi, ki upravlja prostor.

Na taborjenjih zapiramo vodo med umivanjem zob, skrajšamo čas tuširanja, vodo od pranja sadja in zelenjave pa uporabimo za zalivanje.

Od lokalnega h globalnemu

V izdelkih in hrani je skrita tudi voda, porabljena pri pridelavi in proizvodnji. Zato na vodne vire vplivamo neposredno in prek potrošniških izbir. Dostop do varne vode je tudi vprašanje človekovih pravic in pravičnosti.

Rabljena oblačila in predmeti so zakon!

Najbolj trajnosten predmet je pogosto tisti, ki ga že imamo in ga uporabljamo dlje časa. Skrb, vzdrževanje, popravilo, izposoja in ponovna uporaba zmanjšujejo potrebo po novih izdelkih.

Zakaj je to pomembno

Izdelava oblačil in predmetov zahteva surovine, vodo, energijo, kemikalije, prevoz in delo. Hitra menjava trendov povečuje količino tekstilnih odpadkov, nizke cene pa so lahko povezane s slabimi delovnimi razmerami.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Oblačila perem po navodilih in samo takrat, ko je potrebno.
- Manjše poškodbe popravim ali poiščem pomoč pri popravilu.
- Pred posebnim dogodkom razmislim o izposoji oblačil.
- Kupujem rabljeno. Oblačila iz druge roke (ang. *second hand*) in vintage kosi so lahko lepi, posebni in še vedno odlično uporabni.
- Oblačila, ki sem jih prerastel, podarim mlajšim sorodnikom, prijateljem in drugim, ki jih potrebujejo.
- Izberem kakovost pred količino. Izbirajmo kakovostna oblačila, ki jih lahko nosimo dlje časa.
- Uporabne predmete podarim čiste in urejene ter preverim, ali jih organizacija potrebuje.
- Neuporabnih stvari ne predstavljam kot dobrodelno pomoč.
- Pred nakupom se vprašam: Ali to res potrebujem? Bom to oblačilo pogosto nosil, nosila? Je ta predmet možno popraviti?

Primer dobre prakse

Popravljalni dogodki (npr. *Repair Cafe*) povežejo ljudi z različnim znanjem. Nekdo zna šivati, drugi popraviti kolo ali manjši predmet.

Izmenjevalnice oblačil so dogodki, na katere prinesemo čista in dobro ohranjena oblačila, ki jih ne potrebujemo več, ter jih zamenjamo za oblačila drugih udeležencev.

Na sejmi vintage kosov lahko kupimo, prodamo ali izmenjamo kakovostna rabljena oblačila, modne dodatke, pohištvo in druge predmete z daljšo življenjsko dobo.

Knjižnica reči je prostor, kjer si namesto knjig izposodimo orodje, gospodinjske aparate, športno opremo, opremo za kampiranje in druge predmete, ki jih potrebujemo le občasno. Tako izdelkom podaljšamo življenjsko dobo, zmanjšamo količino odpadkov in porabo virov ter prihranimo denar.

Predlog lokalne pobude

Organizirajmo dan popravil ali kotiček za izmenjavo. Vključimo lokalne mojstre, starejše prebivalce in mlade ter poskrbimo za varno uporabo orodja. V šoli ali društvu pripravimo izmenjevalnico oblačil, knjig, igrač, športne opreme ali drugih dobro ohranjenih predmetov, ki jih ne potrebujemo več. Predmete, ki jih uporabljamo le občasno, si izposodimo v knjižnici reči ali jih delimo s sorodniki, prijatelji in sosedmi. Razmislimo tudi o vzpostavitvi stalne police za izmenjavo ali manjše knjižnice reči, kjer si lahko prebivalci izposodijo predmete, ki jih potrebujejo le občasno. Tako podaljšamo življenjsko dobo izdelkov, zmanjšamo količino odpadkov in stroške ter ustvarimo prostor za izmenjavo znanja in medgeneracijsko sodelovanje.

Od lokalnega h globalnemu

Bombaž, kovine, plastika in drugi materiali lahko prepotujejo več držav, preden izdelek doseže kupca. Daljša uporaba zmanjša pritisk na pridobivanje surovin ter nastajanje odpadkov doma in drugod.

Energija in okoljski odtis

Viri energije so obnovljivi in neobnovljivi. Sončna in vetrna energija, energija vode in zemlje ter biomasa spadajo med obnovljive vire (zanje uporabljajo tudi izraz alternativni in, razen za biomaso, tudi trajni viri). Neobnovljivi viri so premog, nafta, zemeljski plin in jedrska energija. Izkoriščanje obnovljivih virov energije prispeva k zmanjšanju podnebnih sprememb in izpustov toplogrednih plinov, trajnostnemu razvoju, zanesljivi oskrbi z energijo in razvoju na znanju temelječega gospodarstva.¹⁰

Energijo uporabljamo pri ogrevanju, hlajenju, razsvetljavi, prevozu, kuhanju in uporabi digitalnih naprav. Zmanjševanje nepotrebne porabe je eden najpreprostejših načinov zmanjševanja okoljskega odtisa.

Zakaj je to pomembno

Pridobivanje energije vpliva na podnebje, kakovost zraka, naravo in zdravje. Tudi obnovljivi viri potrebujejo prostor in materiale, zato je najprej smiselno zmanjšati nepotrebno porabo, nato pa preostalo energijo pridobivati čim bolj trajnostno.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Ugašam luči in naprave, ko jih ne uporabljam.
- Prostor prezračim kratko in učinkovito ter ne ogrevam ob odprtem oknu.
- Uporabljam varčne nastavitve naprav.
- Naprave uporabljam dlje in jih ne zamenjam samo zaradi novega modela.
- Pri skupnih dogodkih načrtujem količino opreme, prevozov in materialov.

Primer dobre prakse

Na srečanjih društva izkoristimo dnevno svetlobo in pri odhodu iz prostora ugasnemo luči. Projektorje, zvočnike, računalnike, polnilnike ter druge naprave vključimo le takrat, ko jih potrebujemo. Po koncu dejavnosti preverimo, ali so naprave ugasnjene in izključene iz električnega omrežja. Prostore prezračimo kratko ter učinkovito, med prezračevanjem pa zmanjšamo ogrevanje. Vrata ogrevanih prostorov zapiramo in temperature ne zvišujemo po nepotrebem.

Na taborjenju dejavnosti načrtujemo tako, da čim boljše izkoristimo dnevno svetlobo. Uporabljamo polnilne baterije, varčne svetilke in opremo, ki jo lahko uporabljamo več let. Dogovorimo se za skupno polnilno mesto, kjer naprave polnimo le toliko časa, kot je potrebno. Telefonov ne puščamo priključenih čez noč, dekorativne razsvetljave pa ne uporabljamo, kadar ni potrebna. Pri kuhanju uporabljamo pokrovke, pripravimo primerno količino hrane in vodo segrevamo le v potrebni količini. Opreme ne kupujemo za vsako taborjenje znova, ampak jo vzdržujemo, popravljamo, si jo izposodimo ali delimo z drugimi.

Energetski pregled stavbe ali prostora pomaga odkriti nepotrebno razsvetljavo, slabo tesnjenje in naprave, ki ostajajo vklopljene. Predloge nato razvrstimo na tiste, ki jih lahko izvedemo takoj, in tiste, ki zahtevajo naložbo.

¹⁰ Iz **Za globalno boljše podjetništvo**. Priročnik za izobraževalce. Str. 11.

Predlog lokalne pobude

Na srečanju društva ali taborjenju ustanovimo mlado energetske skupino. Mladi en teden spremljajo, kje se energija porablja po nepotrebnem, ne da bi posegali v električne naprave ali ogrožali varnost. Preverijo, ali luči ostajajo prižgane v praznih prostorih, ali se prostori ogrevajo ob odprtih oknih, ali so polnilniki po polnjenju še vedno priključeni in ali se oprema uporablja učinkovito.

Od lokalnega h globalnemu

Podnebne spremembe so globalne, njihove posledice pa niso pravično razporejene. Pogosto najbolj prizadenejo ljudi, ki so k izpustom toplogrednih plinov prispevali najmanj in imajo najmanj sredstev za prilagajanje na nove razmere.

Trajnostna mobilnost

Način potovanja vpliva na kakovost zraka, prometno varnost, zdravje, porabo prostora in izpuste. Kadar so poti varne, sta hoja in kolesarjenje dobra izbira za krajše razdalje.

Zakaj je to pomembno

Promet ni samo osebna odločitev. Ljudje potrebujejo varne pločnike, kolesarske povezave, dostopen javni prevoz in rešitve za osebe z različnimi zmožnostmi. Trajnostna mobilnost mora biti varna in vključujoča.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Za kratke in varne poti izberem hojo ali kolo. Če je mogoče, grem v šolo, službo ali na obisk peš namesto z avtomobilom.
- Uporabljam ustrezno zaščitno opremo in upoštevam prometna pravila.
- Kadar je mogoče, uporabim javni prevoz ali se dogovorim za skupno vožnjo.
- Poti združim, da se izognem nepotrebnim vožnjam.
- Za krajše razdalje izberem kolo ali skiro in poskrbim za varno vožnjo.
- Hodim skupaj s prijatelji, saj je pot tako prijetnejša in pogosto tudi varnejša.
- Pridružim se »pešbusu« ali »bicivlaku«.
- Pri dogodku navedem možnosti prihoda brez avtomobila.

Primer dobre prakse

Pešbus je organizirana skupina otrok, ki po stalni poti in urniku hodi v šolo v spremstvu odraslih. Bicivlak deluje podobno, le da se pot opravi s kolesi. Obe pobudi krepi varnost, gibanje in povezanost skupnosti.

Souporaba avtomobila pomeni, da več ljudi uporablja isto vozilo, namesto da bi imel vsak svoj avtomobil. Vozilo je lahko v lasti podjetja, organizacije ali skupnosti, uporabniki pa si ga izposodijo takrat, ko ga potrebujejo. Tako je potrebnih manj avtomobilov, manj prostora za parkiranje in manj surovin za njihovo izdelavo.

Skupna vožnja pomeni, da se več ljudi, ki potujejo v isto smer, pelje skupaj v enem avtomobilu. Prevozi.org je slovenska spletna platforma za dogovarjanje o skupnih prevozih.

Predlog lokalne pobude

V lokalni skupnosti pripravimo zemljevid varnih in nevarnih poti do šole, društvenih prostorov, igrišč ter drugih krajev, ki jih pogosto obiskujejo otroci in mladi. Označimo manjkajoče pločnike, nevarne prehode, slabo osvetljene odseke, ovire na poteh in mesta, kjer primanjkuje stojal za kolesa. Predloge izboljšav skupaj s fotografijami in opisi predstavimo šoli, krajevni skupnosti ali občini. Spodbudimo

lahko tudi vzpostavitev pešbusa ali bicivlaka, pri katerem otroci po dogovorjeni poti in urniku hodijo ali kolesarijo v spremstvu odraslih.

Na srečanja društva se, kadar je pot varna, odpravimo peš, s kolesom ali javnim prevozom. Udeležencem že v vabilu sporočimo možnosti trajnostnega prihoda, najbližja postajališča in varne kolesarske poti. Določimo zbirne točke za skupen prihod/odhod ter uredimo varen prostor za shranjevanje koles.

Pri organizaciji taborjenj preverimo možnosti prihoda z vlakom, avtobusom ali organiziranim skupinskim prevozom. Če javni prevoz ni mogoč, pripravimo seznam skupnih prevozov in poskrbimo, da v vozilih ni le enega potnika. Opreme ne prevaža vsak udeleženec posebej, ampak jo zberemo na dogovorjenem mestu ter odpeljemo z enim ali čim manjšim številom vozil. Med taborjenjem izlete in druge dejavnosti načrtujemo tako, da se lahko do njih odpravimo peš ali s kolesom.

Od lokalnega h globalnemu

Promet uporablja energijo in materiale iz globalnih dobavnih verig ter prispeva k podnebnim spremembam. Lokalne odločitve o prostoru in javnem prevozu zato vplivajo na širše okoljske cilje.

Varovanje narave in biotske raznovrstnosti

Narava nam zagotavlja hrano, vodo, čist zrak, rodovitna tla, opraeševanje in prostor za oddih. Biotska raznovrstnost pomeni raznolikost živih bitij, življenjskih okolij in povezav med njimi.

Zakaj je to pomembno

Izguba življenjskih prostorov, onesnaževanje, čezmerna raba virov, invazivne tujerodne vrste in podnebne spremembe zmanjšujejo odpornost ekosistemov. Varovanje narave zato ni le skrb za posamezne vrste, ampak za mrežo življenja.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- V naravi ostajam na primernih poteh in odnesem svoje odpadke.
- Ne vznemirjam živali, ne poškodujem rastlin in ne posegam v gnezda.
- Nabiram samo dovoljene vrste v dovoljenih količinah in le tisto, kar zanesljivo poznam.
- Na vrtu ali balkonu izbiram domače in medovite rastline.
- Tujerodnih živali ali rastlin ne izpuščam v naravo.
- Sem izjemno previden pri ravnanju z ognjem.
- Izbiram kakovostne in odgovorno pridobljene lesne izdelke.
- Podpiram ohranjanje zelenih površin in dreves v naseljih.
- Varujem mlada drevesa in gozdna tla.

Primer dobre prakse

Cvetoči pasovi, manj pogosto košeni deli zelenic in zasaditve domačih medovitih rastlin lahko opraeševalcem zagotovijo hrano. Rešitev je treba prilagoditi prostoru, varnosti in strokovnim priporočilom.

Predlog lokalne pobude

V dogovoru z lastnikom ali upravljavcem prostora izberimo manjšo površino ob šoli, društvenem prostoru, igrišču ali drugem skupnem prostoru, kjer lahko izboljšamo življenjske razmere za opraeševalce. Zasadimo domače medovite rastline, ki cvetijo v različnih delih leta, uredimo manjši cvetoči travnik ali del zelenice kosimo redkeje. Namestimo lahko tudi posodo z vodo in kamenčki, na katerih lahko žuželke varno pristanejo. Pred zasaditvijo se posvetujemo s strokovnjakom, lokalnim čebelarskim društvom ali naravovarstveno organizacijo. Preverimo, katere rastline so primerne za izbrani prostor, in se izognimo invazivnim tujerodnim vrstam ter uporabi pesticidov. Poskrbimo tudi za dolgoročno vzdrževanje.

Izdelamo lahko tudi hotel za žuželke, vendar ga postavimo premišljeno, zaščitimo pred vlago in ga redno vzdržujemo.

Od lokalnega h globalnemu

Vrste in ekosistemi ne poznajo državnih meja. Trgovina, potovanja in podnebne spremembe vplivajo na naravo po vsem svetu, zato lokalno varovanje dopolnjuje mednarodno sodelovanje.

Odgovorna uporaba digitalnih tehnologij

Digitalna orodja omogočajo učenje, ustvarjanje in povezovanje. Hkrati prinašajo tveganja za zasebnost, širjenje zavajajočih informacij, odnose in okolje. Odgovorna uporaba zahteva premislek in ne le tehnične spretnosti. Naprave, omrežja ter sistemi umetne inteligence potrebujejo materiale, električno energijo in podatkovne centre, zato ima digitalno življenje tudi okoljski vpliv.

Zakaj je to pomembno

Naprave in podatkovni centri potrebujejo energijo, vodo in materiale. Spletne vsebine lahko hitro širijo predsodke ali neresnice. Umetna inteligenca lahko pripravi prepričljiv, vendar napačen ali pristranski odgovor.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Varujem osebne podatke, gesla in fotografije.
- Pred deljenjem preverim avtorja, datum, prvotni vir in dokaze.
- Umetno inteligenco uporabljajm takrat, ko jo res potrebujem.
- Ne vnašam občutljivih podatkov v javna orodja umetne inteligence.
- Odgovore umetne inteligence preverim pri/v zanesljivih virih in prevzamem odgovornost za končni izdelek.
- Naprave uporabljam dlje, jih vzdržujem in odgovorno oddam v ustrezne zbiralnike.
- Izklopim nepotrebna obvestila in si določim čas brez zaslona.

Primer dobre prakse

Preden objavimo ali delimo pomembno informacijo, jo preverimo pri najmanj dveh neodvisnih in zanesljivih virih. Preverimo, kdo je avtor informacije, kdaj je bila objavljena, na katerih podatkih temelji in ali jo potrjujejo tudi drugi verodostojni viri. Poiščemo prvotno raziskavo, uradni dokument ali izjavo, namesto da se zanašamo samo na povzetek, objavo na družbenem omrežju ali posnetek zaslona.

V orodja umetne inteligence ne vnašamo osebnih, zdravstvenih, finančnih ali drugih zaupnih podatkov. Besedilo vsebinsko pregledamo, ga prilagodimo svojemu namenu in prevzamemo odgovornost za končno različico. Kadar je uporaba umetne inteligence pomembno vplivala na pripravo izdelka, to tudi ustrezno navedemo.

Predlog lokalne pobude

Pripravimo kratek kontrolni seznam za odgovorno uporabo spleta in umetne inteligence ter ga uporabljamo pri vseh skupinskih objavah, predstavitvah in šolskih nalogah.

Od lokalnega h globalnemu

Digitalne naprave povezujejo rudnike, tovarne, logistiko, podatkovne centre in uporabnike po svetu. Odgovorna uporaba vključuje človekove pravice, delovne razmere, rabo virov in dostopnost tehnologije.

Solidarnost in prostovoljstvo

Solidarnost pomeni, da prepoznamo povezanost med ljudmi in ukrepamo, ko nekdo nima enakih možnosti ali so ogrožene njegove pravice. Prostovoljstvo je eden od načinov solidarnosti, vendar ni vsaka pomoč avtomatično dobra. Pomoč mora izhajati iz resničnih potreb, spoštovati dostojanstvo in krepiti zmožnost ljudi, da odločajo o svojem življenju.

Zakaj je to pomembno

Dobra pomoč ljudi ne ponižuje in jih ne prikazuje samo skozi stisko. Spoštuje njihovo znanje, zasebnost in pravico do odločanja. Včasih je primernejša denarna podpora preverjeni organizaciji kot zbiranje predmetov, ki jih nihče ne potrebuje.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Pred zbiranjem stvari vprašam organizacijo, kaj dejansko potrebuje.
- Podarim le čiste, varne in uporabne predmete.
- Spoštujem zasebnost prejemnikov in ne fotografiram brez soglasja.
- Prostovoljsko nalogo izberem glede na svoje sposobnosti in zanesljivo izpolnim dogovor.
- Ne govorim namesto ljudi, kadar lahko omogočim, da spregovorijo sami.

Primer dobre prakse

Lokalne organizacije pogosto objavijo natančen seznam potreb. Usmerjeno zbiranje je učinkovitejše od splošnega poziva, saj zmanjša neuporabne donacije in stroške razvrščanja. Če materialna pomoč ni potrebna, lahko z dobrodelnim dogodkom zberemo sredstva za namenski nakup.

Solidarnost udejanjamo tudi s prostovoljskim delom, medvrstniško pomočjo in medgeneracijskim sodelovanjem. Pomagamo pri dogodkih, urejanju skupnih prostorov ali učenju, obiščemo starejše oziroma z njimi izmenjujemo znanje. V skupnosti lahko uredimo tudi omarico solidarnosti, izmenjevalno polico ali sosedsko mrežo pomoči.

Predlog lokalne pobude

Povežimo se z lokalno humanitarno, mladinsko, kulturno ali okoljsko organizacijo in skupaj oblikujmo manjšo akcijo, ki odgovarja na resnično potrebo. Pomagamo lahko pri dogodku, uredimo skupni prostor, zbiramo točno določen material, pripravimo dobrodelni dogodek ali sodelujemo pri razdeljevanju pomoči.

Organiziramo lahko tudi program medvrstniške učne pomoči, medgeneracijsko srečanje, obisk doma starejših, polico solidarnosti ali sosedsko mrežo pomoči. Pri vseh pobudah vključimo v načrtovanje ljudi, ki jim je pomoč namenjena, ter zaščitimo njihovo zasebnost in dostojanstvo.

Od lokalnega h globalnemu

Vzroki revščine, migracij in neenakosti so povezani z gospodarstvom, konflikti, podnebjem ter političnimi odločitvami. Solidarnost zato pomeni pomoč v neposredni stiski in prizadevanje za pravičnejše pogoje.

Mir in spoštljiva skupnost

Mir ni samo odsotnost vojne. Pomeni tudi varnost, pravičnost, spoštovanje človekovih pravic, vključevanje in sposobnost mirnega reševanja sporov. Gradimo ga z načinom, kako govorimo, poslušamo in ravnamo z drugimi.

Zakaj je to pomembno

Sovražni govor, izključevanje, poniževanje in diskriminacija škodujejo posameznikom ter odnosom v skupnosti. Spor sam po sebi ni nujno slab; pomembno je, da ga rešujemo brez nasilja in ob spoštovanju dostojanstva vseh.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Kritiziram dejanje ali idejo, ne človeka.
- Pred odzivom preverim, ali sem sogovornika pravilno razumel.
- Ne širim žaljivih vsebin, tudi če so predstavljene kot šala.
- Ko opazim izključevanje, varno ponudim podporo in poiščem pomoč odrasle odgovorne osebe.
- Pri pogovoru omogočim prostor tudi tišjim glasovom.

Primer dobre prakse

Mediacija in vrstniško reševanje sporov pomagata udeležencem opisati potrebe, slišati drugo stran in poiskati dogovor. Pri nasilju ali ogroženosti mediacija ni nadomestilo za zaščito in strokovno pomoč.

Predlog lokalne pobude

Organizirajmo dan miru, na katerem s koncertom, razstavo, delavnico, pogovorom ali simbolnim pohodom opozorimo na pomen spoštovanja, nenasilja in človekovih pravic. Udeleženci lahko zapišejo osebne zaveze za mir, izdelajo skupni simbol miru ali pripravijo sporočila, ki jih razstavimo v šoli, društvenem prostoru ali knjižnici.

Pripravimo živo knjižnico ali medgeneracijski pogovor, pri katerem ljudje z različnimi življenjskimi izkušnjami delijo svoje zgodbe. V skupini lahko oblikujemo tudi dogovor o spoštljivi komunikaciji, izvedemo akcijo proti sovražnemu govoru, uredimo kotiček za mirno reševanje sporov ali pripravimo kampanjo, ki spodbuja prijaznost, vključevanje in pomoč ljudem v stiski.

Na taborih in srečanjih skupaj oblikujemo pravila spoštljive komunikacije, poslušanja ter mirnega reševanja sporov. Uvedemo lahko krog pogovora, kotiček za umirjanje, anonimno skrinjico za predloge in težave ali skupino vrstniških pomočnikov – mirotvorcev.

Od lokalnega h globalnemu

Mir je povezan z dostopom do pravic, zmanjševanjem neenakosti in zaupanjem v ustanove. Vsakdanja kultura dialoga krepi sposobnost skupnosti, da rešuje večje izzive brez nasilja.

Medgeneracijsko in medvrstniško sodelovanje

Skupnost je močnejša, ko se ljudje različnih starosti in izkušenj učijo drug od drugega. Otroci in mladi prinašajo sveže poglede ter digitalne spretnosti, odrasli in starejši pa izkušnje, spomin skupnosti in praktično znanje.

Zakaj je to pomembno

Stereotipi o starosti lahko ljudi izključijo iz odločanja. Resnično sodelovanje ne pomeni, da ena skupina samo pomaga drugi, ampak da vsi prispevajo in vsi pridobijo.

Kaj lahko naredim v vsakdanjem življenju

- Za pomoč prosim spoštljivo in ne domnevam, kaj nekdo zna ali potrebuje.
- Znanje razlagam potrpežljivo ter brez posmehovanja.
- Pri skupnem delu naloge razdelimo glede na zanimanje in zmožnosti, ne le glede na starost.
- Mlajšim vrstnikom ponudim podporo in ne naredim vsega namesto njih.
- Pri načrtovanju vprašam različne generacije, kaj jim je pomembno.

Primer dobre prakse

Medgeneracijska izmenjava znanj združuje pripovedovanje lokalnih zgodb, popravilo predmetov, kuhanje, vrtnarjenje in uporabo digitalnih naprav. Pomembno je, da je izmenjava obojestranska.

Predlog lokalne pobude

Organizirajmo srečanje »ena spretnost za eno spretnost«, na katerem vsak udeleženec ponudi znanje, ki ga lahko deli z drugimi, in izbere nekaj, česar bi se rad sam naučil. Mladi lahko predstavijo uporabo digitalnih naprav, fotografiranje ali družbena omrežja, starejši pa šivanje, kuhanje, vrtnarjenje, popravilo predmetov ali zgodbe lokalnega okolja.

Podobno izmenjavo lahko pripravimo na društvenem srečanju ali taborjenju. Udeleženci vodijo kratke delavnice postavljanja šotorov, orientacije, prve pomoči, vozlanja, ustvarjanja, igranja instrumenta ali drugih uporabnih spretnosti. Tako vsak dobi priložnost, da je hkrati učitelj in učenec, sodelovanje pa krepi medvrstniške ter medgeneracijske odnose.

Od lokalnega h globalnemu

Staranje prebivalstva, digitalizacija in spremembe dela so skupni svetovni izzivi. Sodelovanje med generacijami zmanjšuje osamljenost, ohranja znanje in pomaga graditi vključujoče skupnosti.

NASVETI ZA VSAKDANJE ŽIVLJENJE

- Pred nakupom se vprašam, ali predmet res potrebujem.
 - Preverim, ali si ga lahko izposodim, delim, kupim rabljenega ali popravim obstoječega.
 - Izbiram trpežne izdelke, ki jih je mogoče vzdrževati.
 - Izogibam se nakupom zaradi trenutnega trenda ali spletnega pritiska.
 - Kadar je mogoče, preverim izvor, embalažo in pogoje izdelave.
-
- Pred nakupom pregledam zaloge in pripravim seznam.
 - Kupim količino, ki jo lahko porabim.
 - Razlikujem med oznakama »uporabno najmanj do« in »porabiti do«.
 - Ostanke pravočasno shranim in jih uporabim v novem obroku.
 - Izbiram več sezonskih in lokalno dostopnih živil.
 - Na dogodkih vnaprej preverim število udeležencev in prehranske potrebe.
-
- Med umivanjem zob in miljenjem zaprem pipo.
 - Namesto kopanja v banji, se tuširam. Čas tuširanja omejim ne nekaj minut.
 - Puščanje pipe ali kotlička čim prej prijavim in odpravim.
 - Pralne naprave vključim, ko so primerno napolnjene.
 - Za zalivanje po možnosti uporabim deževnico in zalivam zjutraj ali zvečer.
 - Olj, zdravil, barv in kemikalij ne zlivam v odtok.
 - Tam, kjer je pitna voda varna, uporabljam steklenico za večkratno uporabo.
 - Upoštevam pravila odgovornih institucij o morebitni prepovedi pitne vode za pranje avtomobilov, polnjenje bazenov, zalivanje vrtov ipd. v času nizkega vodostaja pitne vode.
 - Ne onesnažujem rek, jezer in drugih vodnih virov.
-
- Oblačila perem po navodilih in samo takrat, ko je potrebno.
 - Manjše poškodbe popravim ali poiščem pomoč pri popravilu.
 - Pred posebnim dogodkom razmislim o izposoji oblačil.
 - Kupujem rabljeno. Oblačila iz druge roke (ang. second hand) in vintage kosi so lahko lepi, posebni in še vedno odlično uporabni.
 - Oblačila, ki sem jih prerastel, podarim mlajšim sorodnikom, prijateljem in drugim, ki jih potrebujejo.
 - Izberem kakovost pred količino. Izbirajmo kakovostna oblačila, ki jih lahko nosimo dlje časa.
 - Uporabne predmete podarim čiste in urejene ter preverim, ali jih organizacija potrebuje.
 - Neuporabnih stvari ne predstavljam kot dobrodelno pomoč.
 - Pred nakupom se vprašam: Ali to res potrebujem? Bom to oblačilo pogosto nosil, nosila? Je ta predmet možno popraviti?
-
- Ugašam luči in naprave, ko jih ne uporabljam.
 - Prostor prezračim kratko in učinkovito ter ne ogrevam ob odprtem oknu.
 - Uporabljam varčne nastavitve naprav.
 - Naprave uporabljam dlje in jih ne zamenjam samo zaradi novega modela.
 - Pri skupnih dogodkih načrtujem količino opreme, prevozov in materialov.

- Za kratke in varne poti izberem hojo ali kolo. Če je mogoče, grem v šolo, službo ali na obisk peš, namesto z avtomobilom.
 - Uporabljam ustrezno zaščitno opremo in upoštevam prometna pravila.
 - Kadar je mogoče, uporabim javni prevoz ali se dogovorim za skupno vožnjo.
 - Poti združim, da se izognem nepotrebnim vožnjam.
 - Za krajše razdalje izberem kolo ali skiro in poskrbim za varno vožnjo.
 - Hodim skupaj s prijatelji, saj je pot tako prijetnejša in pogosto tudi varnejša.
 - Pridružim se »pešbusu« ali »bicivlaku«.
 - Pri dogodku navedem možnosti prihoda brez avtomobila.
-
- V naravi ostajam na primernih poteh in odnesem svoje odpadke.
 - Ne vznemirjam živali, ne poškodujem rastlin in ne posegam v gnezda.
 - Nabiram samo dovoljene vrste v dovoljenih količinah in le tisto, kar zanesljivo poznam.
 - Na vrtu ali balkonu izbiram domače in medovite rastline.
 - Tujerodnih živali ali rastlin ne izpuščam v naravo.
 - Sem izjemno previden pri ravnanju z ognjem.
 - Izbiram kakovostne in odgovorno pridobljene lesne izdelke.
 - Podpiram ohranjanje zelenih površin in dreves v naseljih.
 - Varujem mlada drevesa in gozdna tla.
-
- Varujem osebne podatke, gesla in fotografije.
 - Pred deljenjem preverim avtorja, datum, prvotni vir in dokaze.
 - Umetno inteligenco uporabljajmo takrat, ko jo res potrebujem.
 - Ne vnašam občutljivih podatkov v javna orodja umetne inteligence.
 - Odgovore umetne inteligence preverim pri/v zanesljivih virih in prevzamem odgovornost za končni izdelek.
 - Naprave uporabljam dlje, jih vzdržujem in odgovorno oddam v ustrezne zbiralnike.
 - Izklopim nepotrebna obvestila in si določim čas brez zaslona.
-
- Pred zbiranjem stvari vprašam organizacijo, kaj dejansko potrebuje.
 - Podarim le čiste, varne in uporabne predmete.
 - Spoštujem zasebnost prejemnikov in ne fotografiram brez soglasja.
 - Prostovoljsko nalogo izberem glede na svoje sposobnosti in zanesljivo izpolnim dogovor.
 - Ne govorim namesto ljudi, kadar lahko omogočim, da spregovorijo sami.
-
- Kritiziram dejanje ali idejo, ne človeka.
 - Pred odzivom preverim, ali sem sogovornika pravilno razumel.
 - Ne širim žaljivih vsebin, tudi če so predstavljene kot šala.
 - Ko opazim izključevanje, varno ponudim podporo in poiščem pomoč odrasle odgovorne osebe.
 - Pri pogovoru omogočim prostor tudi tišjim glasovom.
-
- Za pomoč prosim spoštljivo in ne domnevam, kaj nekdo zna ali potrebuje.
 - Znanje razlagam potrpežljivo ter brez posmehovanja.
 - Pri skupnem delu naloge razdelim glede na zanimanje in zmožnosti, ne le glede na starost.
 - Mlajšim vrstnikom ponudim podporo in ne naredim vsega namesto njih.

www.stezosledec.si/SPTS